ФОРМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ АГРОБІЗНЕСУ: ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ

УДК 631.1 (346.1)

ІЩЕНКО А.В., аспірант
СВИНОУС І.В., д-р екон. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ

В статті здійснюється дослідження теоретичних, методологічних положень функціонування особистих селянських господарств. Доведено, що особисті селянські господарства населення є формою сільського домогосподарства, тому мотиви, що лежать в основі поведінки селянської родини, визначають функції ОСГ: самовиживання; споживча; забезпечення додаткового доходу; забезпечення зайнятості та самозайнятості; рекреаційна; самозбереження родини. Доведено, особисте селянське господарство в нинішньому вигляді – це парцелярне господарство, яке базується на використанні виключно праці членів сільського домогосподарства та найпростіших знарядь праці. Принциповою ознакою функціонування даної форми господарювання є мотивація діяльності на забезпечення продуктами харчування всіх його членів. При здійсненні діяльності ОСГ проблема забезпечення продуктами харчування переважає над економічною ефективністю його виробництва.

Ключові слова: особисті селянські господарства, функції, сільське домогосподарство, самозабезпеченість.

Постановка проблеми. Особисте селянське господарство (ОСГ) сільського населення України є складною економічною і соціальною категорією, що пов'язано як зі станом сільськогосподарського виробництва, так і з рівнем доходів і життя населення. З розвитком економіки країни, зі зміною ідеологічних позицій і політичних цілей змінювалося ставлення до ОСГ, до оцінки їхньої ролі у виробництві продовольства і житті населення, а також перспектив розвитку. На різних етапах перетворень в економіці країни по-різному трактувалися природа і функції ОСГ, що знайшло широке відображення в літературних джерелах. Однак, незважаючи на велику кількість публікацій з цієї тематики, й досі не існує єдиної наукової концепції стосовно ОСГ в сучасних умовах. Якщо в дореформений період особисте селянське господарство розглядалося як засіб самозабезпечення населення продуктами харчування через невирішеність продовольчої проблеми країни, то нині, за насиченості ринку продовольства вітчизняними й імпортними товарами, проблема розвитку особистих селянських господарств дедалі більшою мірою зводиться до підвищення рівня доходів сільського населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В умовах становлення ринкових відносин в Україні дослідженню особистих селянських господарств приділяли увагу такі науковці: І. Баланюк, О. Біттер, О. Варченко, Д. Крисанов, В. Липчук, В. Лисенко, І. Прокопа, І. Свиноус, О. Шпичак, В. Юрчишин та ін. Їхні наукові праці важливі з позицій формування сучасних економічних поглядів на проблеми розвитку та функціонування особистих селянських господарств.

Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень функціонування особистих селянських господарств.

Матеріал і методика дослідження. Під час проведення дослідження використовували такі методи: аналіз та синтез – при оцінці рівня розвитку особистих селянських господарств в Україні; структурно-логічний – при розробці типової структури особистого селянського господарства.

Основні результати дослідження. Із початком масової приватизації та роздержавлення наприкінці XX ст. в аграрній сфері набула поширення думка про те, що визначальною формою господарювання в забезпеченні населення продовольством є особисті селянські господарства. Теоретична парадигма, відображаючи концепцію багатоукладності аграрної економіки, зумовила структурні зрушення в напрямі прискореного розвитку сектору малого підприємництва.

© **Іщенко А.В., Свиноус І.В**., **2017.**

Багатоукладність дала можливість залучити в економічний обіг наявні в аграрній економіці ресурси, в тому числі й через потенціал ОСГ. Це створювало умови для вирішення економічних і соціальних проблем, значна чисельність тимчасово вільних сільських жителів долучилася до виробничої діяльності. Передбачалося, що багатоукладна структура аграрної сфери забезпечить не тільки швидкий соціально-економічний розвиток галузей сільського господарства в транзитивний період, але й політичну стабільність в результаті включення ОСГ в активне господарське життя [1].

Особисті селянські господарства населення є формою сільського домогосподарства, тому мотиви, що лежать в основі поведінки селянської родини, визначають функції ОСГ: самовиживання; споживча; забезпечення додаткового доходу; забезпечення зайнятості та самозайнятості; рекреаційна; самозбереження родини.

Розглянемо у зв'язку з цим функції, які виконує підсобне господарство в сучасних умовах відносно суспільства і населення.

Дослідник А.М. Тарасов виділяє п'ять таких функцій: ОСГ стали для багатьох основною моделлю подолання ризику бідності та збереження свого соціального статусу; різке зниження заробітної плати в сільському господарстві, її багаторічні невиплати визначили особисті господарства як основне джерело доходів сільського населення; особисте господарство в процесі пристосування сільськогосподарських підприємств до економічних умов перехідного періоду включено в систему їх «виживання» як джерело обігових коштів (для приватних фірм) і як можливість отримання конкурентних переваг (для великих сільгосппідприємств); ОСГ забезпечують населення зайнятістю; ОСГ є чинником соціальної та політичної стабільності в праценадлишкових і депресійних регіонах України [2].

Автором виявлено та охарактеризовано ці функції (рис. 1), а також оцінено можливості зміни їх значення в особистих селянських господарствах.

Головне значення економічних функцій ОСГ полягає у створенні більш сприятливих умов для відтворення робочої сили. Поряд з економічними воно виконує й важливі соціальні функції, сприяючи вихованню молодого покоління, більш повному прояву особистості та збереженню здоров'я сільського населення.

Охарактеризовані функції ОСГ, розкриваючи його природу, показують значущість їх дії на сучасному етапі. Однак слід застерегти від переоцінювання ролі цієї форми господарювання, залишаючи поза увагою її недоліки, які за більш успішного соціально-економічного розвитку країни неминуче призведуть до трансформації. Соціально-економічні функції ОСГ не залишаються постійними, вони змінюються відповідно до економічної ситуації.

Збереженню ОСГ в теперішньому вигляді сприяє існуючий порядок оподаткування, згідно з яким особисті господарства не оподатковуються податком із доходів фізичних осіб. Сплачуваний власниками ОСГ земельний податок, з огляду на незначну його величину, істотно не впливає на ефективність діяльності цієї категорії господарств. Такий стан ОСГ як специфічної форми неофіційної аграрної економіки усвідомлюється більшістю сільського населення і позначається на його поведінці.

Роль ОСГ у процесі становлення приватного сектору аграрної економіки неоднозначна. Розвиваючись поряд і, значною мірою, за рахунок ресурсів і допомоги сільськогосподарських підприємств, воно ніби консервує, зберігає колишню систему економічних відносин, а з іншого боку – сприяє набуттю навичок економного й ефективного господарювання на землі, формування у сільського населення соціальних якостей, адекватних ринковій економіці, таких як підприємливість, самостійність тощо. Характерними рисами функціонування власників ОСГ і членів їхніх сімей є свобода економічної діяльності, самостійність у прийнятті господарських рішень та повна економічна відповідальність за результати своєї праці.

Ведення ОСГ у сільській місцевості здебільшого є продовженням тієї діяльності, якою працівники зайняті в основному виробництві. На нашу думку, це можна розглядати у контексті недостатньо швидкого поліпшення в країні продовольчої ситуації та рівня доходів населення. З розвитком ринкових відносин головним джерелом задоволення потреб сім'ї буде одержуваний її членами дохід від продажу робочої сили. Тому перед власниками ОСГ буде стояти дилема: або перетворити його в товарне господарство, або обмежитися продажем робочої сили. У сучасних умовах низький рівень наявних грошових коштів, поряд із відсутністю можливості отримання доходу у сфері суспільного виробництва, змушують сільське населення знаходити джерела поповнення сукупного до-

ходу за допомогою праці в ОСГ. Уклад та умови сільського життя також обумовлюють існування ОСГ: це специфічний, реальний прояв способу життя сільських жителів, спосіб збереження традицій, а також засіб підтримання родинних зв'язків і сусідської взаємодопомоги на селі [3]. Реальне функціонування і результативність діяльності ОСГ залежать від конкретних умов, в яких опинилися їхні власники. Сім'ї мають різні цільові установки і плани щодо ОСГ, і кожна з них використовує свої методи досягнення необхідних умов його ведення. В основі поведінки населення в цій сфері лежить задоволення його як матеріальних, так і духовних потреб. Порівнюючи свої потреби з можливостями їх задоволення через суспільну сферу виробництва, а також враховуючи майбутні затрати часу, коштів і життєвих сил на ведення ОСГ, сім'ї усвідомлюють необхідність або неможливість його ведення (рис. 2).

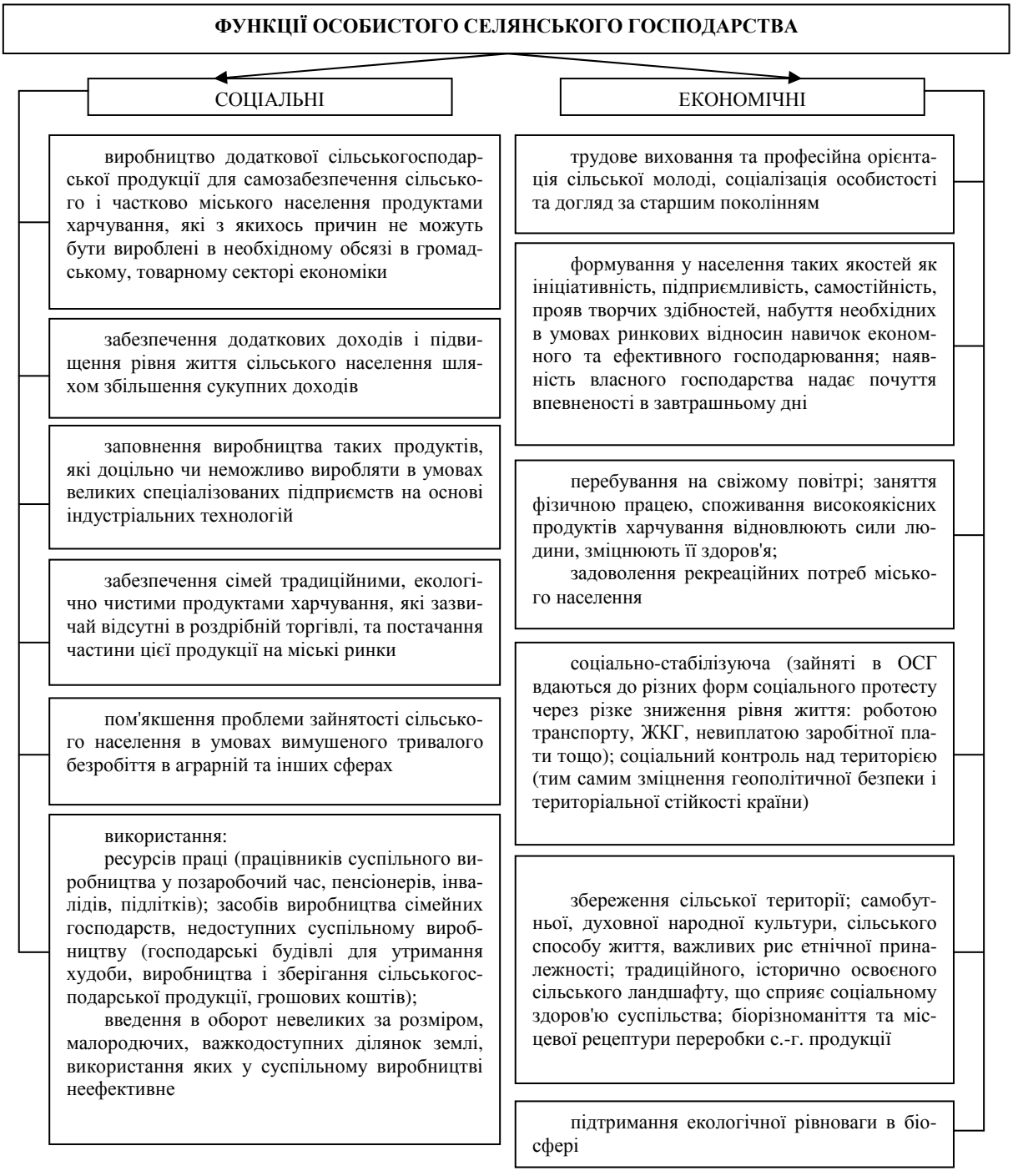

Рис. 1. **Функції особистого селянського господарства.**

Джерело: розробка автора.

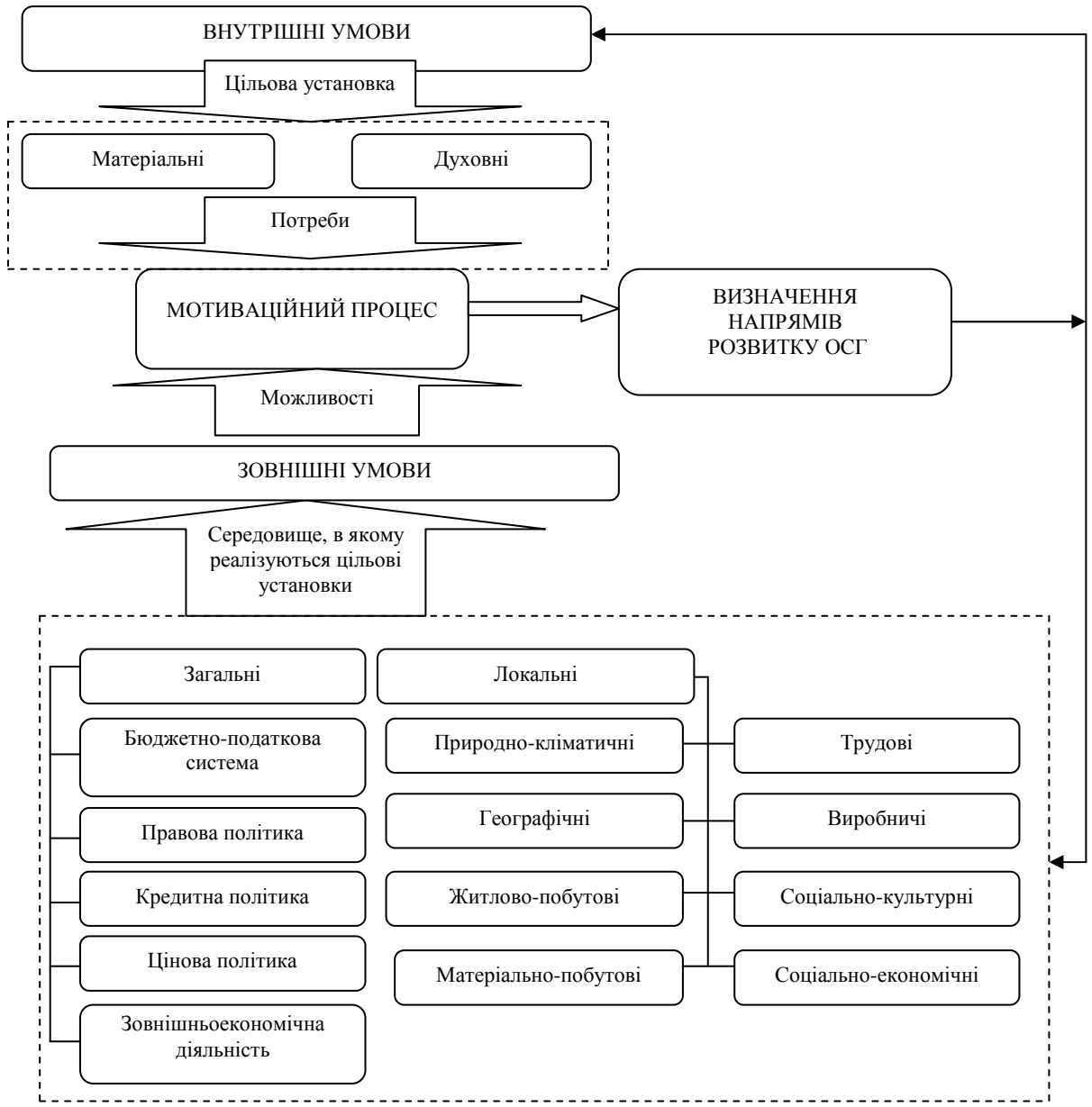

Рис. 2. **Умови функціонування особистих селянських господарств.**

Джерело: розробка автора.

Вплив потреб населення на його економічну поведінку в сфері особистого селянського господарства є неоднозначним. З одного боку – зростання матеріально-побутових потреб сприяє формуванню у сільських жителів спрямування на збільшення розмірів особистих господарств, з іншого боку, зростання духовних потреб і пов'язане з ним підвищення цінності вільного часу сприяють скороченню масштабів цих господарств. Таким чином, економічна свідомість і реальна економічна поведінка людей не завжди збігаються, що обумовлено, з одного боку, загальною розбіжністю об'єктивної реальності з усвідомленими намірами людини, а з іншого – залежністю її дій від зовнішніх умов. Загальні умови включають в себе, насамперед, економічну політику, яка втілюється в системі державних нормативних актів. Локальні умови, з одного боку, відображають специфіку ведення ОСГ в певному регіоні, з іншого – вони є проекцією економічної політики та господарського механізму на місцеві умови.

На наше переконання, при визначенні соціально-економічної сутності ОСГ та для оцінки перспектив їхнього розвитку найбільш конструктивним є функціональний підхід. Також можна стверджувати, що заміна провідної ролі однієї з функцій на іншу визначатиме нову природу

ОСГ і матиме особливе значення для вироблення диференційованого підходу до визначення заходів державної підтримки цього виду діяльності.

Категорія ОСГ як особливої сфери виробництва в сучасних умовах характеризується такими основними ознаками: 1) діяльністю, пов'язаною з використанням землі як фактора виробництва у сільському господарстві, з отриманням і переробкою сільськогосподарської продукції; 2) допоміжної до основної зайнятості населення; 3) зниження неринковим виробництвом сільськогосподарської продукції для власного використання; 4) самофінансуванням діяльності; 5) непрофесійною діяльністю з виробництва продукції для особистого споживання; 6) організацією трудового процесу на основі праці членів сім'ї (іноді за участю залучених осіб).

Таким чином, поняття ОСГ невіддільне від додаткової діяльності сімей, що здійснюється з метою виробництва сільськогосподарської продукції для власного споживання.

При визначенні сутності ОСГ у спеціальній літературі робиться акцент на два терміни в його назві – «особисте» і «підсобне». Вони характеризують його як економічну структуру некомерційного характеру, засновану на особистій праці суб'єкта даного господарства для задоволення власних потреб у продуктах харчування. Інший термін підкреслює несамостійність цієї господарської одиниці, нездатність забезпечити в повному обсязі засобами життя її працівників, тому – залежне її існування, підсобне по відношенню до основної їх роботи в іншій сфері, тобто форму вторинної зайнятості у вільний від основної роботи час.

Можна погодитися з визначенням в економічних словниках особистого господарства як форми непідприємницької діяльності громадянина та членів його сім'ї з виробництва і переробки сільськогосподарської продукції на наданій (придбаній) ділянці землі, зазвичай у сільській місцевості та селищах міського типу (тільки там дозволено виділення земельної ділянки) для задоволення власних потреб у продуктах харчування [4].

Однак наявність роздрібних продовольчих ринків у містах свідчить, що ОСГ може реалізувати частину продуктів. Ця обставина не дає змоги заперечувати дрібнотоварний прояв особистого підсобного господарства і дає підстави для визнання неточності його визначення «за замовчуванням» як суто споживчого.

У сучасних умовах можливості щодо неконтрольованої мобілізації природних сил землі та тваринного світу, споживчий характер вироблених продуктів створюють умови для тривалого співіснування різних форм дрібного натурального і дрібнотоварного індивідуального домашнього господарства поряд із великотоварними формами приватного господарства, що становить основу багатоукладності економіки села. Проте об'єктивна основа праці в особистому господарстві полягає в тому, що воно як багатогалузеве, потребує різноманітних знарядь і пристосувань, а також відповідних знань і умінь. Низький рівень механізації праці в особистому господарстві зумовлює його фізичну трудомісткість і можливості лише простого відтворення порівняно з механізованим виробництвом на селі.

За всієї неоднорідності структури особистого підсобного господарства в ньому, безумовно, поєднуються ознаки патріархального селянського господарства і дрібного товарного виробництва.

Як показують дослідження, більшість жителів сучасного села вважає за необхідне мати власне господарство. Індивідуальні господарства на селі використовують резерви й умови, недоступні високотоварному виробництві. Вони відрізняються інтенсивністю праці, певною мобільністю, виробляють найбільш трудомістку продукцію. У виробництво залучається додаткова праця пенсіонерів, підлітків і міських родичів. «Дрібні селяни, – цитує К. Каутський у своїй праці «Капіталізм в сільському господарстві», дослідник побуту сільського населення у Вестфалії, – непомірно завантажують своїх дітей роботою, так що їх фізичний розвиток затримується; таких негативних сторін не має робота по найму» [5].

На нашу думку, вторинна зайнятість – вимушений захід, оскільки, первинна зайнятість у суспільному виробництві не забезпечує достатніх засобів для існування. Вона є формою своєрідного синтезу офіційно підтримуваної економіки з легальними і напівлегальними натурально-патріархальними і товарно-ринковими господарськими відносинами на селі.

Підтримуємо думку науковців, що ОСГ слід розглядати як складову неформальної економіки, що характеризується такими ознаками: а) орієнтація на власні ресурси; використання особистих, неформальних фінансових послуг; відсутність урядових субсидій; незначні постійні витрати; б) сімейна власність на засоби праці, сімейне управління, обмежена оплата праці;

в) малі масштаби діяльності; невеликі розміри виробництва; нерегульований робочий час; особисті і неформальні джерела кредитування; г) застосування трудомістких технологій сімейної праці; д) набуті навички виконання технологічних операцій.

Неформальне, неконтрольоване виробництво відіграє роль додаткового сектору, нерозривно пов'язаного з офіційним сектором. Фактично в умовах низького рівня заробітної плати в сільськогосподарських підприємствах право мати приробіток в домашньому господарстві забезпечує відтворення робочої сили. Ці висновки підтверджує Р.Є. Прауст: «Давно відмічено зарубіжними і вітчизняними дослідниками високий в порівнянні із сільськогосподарськими підприємствами ступінь виживання сімейних господарств в екстремальних умовах і консерватизм більшості їхніх власників відносно будь-яких нововведень, пов'язаних з ростом виробничих витрат, що визначаються, у першу чергу, внутрішнім механізмом формування й розподілу кінцевого продукту (доходу), що штовхає членів сімейного господарства до високої самоексплуатації, зовсім незрозумілої для найманої праці в ринковій економіці» [6].

Своєрідність сімейного господарства полягає у відсутності феномену чистого прибутку та заміні її категорією трудового доходу, коли оплата формується за результатами року, а не робочого дня.

Зазначимо, що О.В. Чаянов, аналізуючи діяльність селянського господарства, підкреслював, що «ми повинні прийняти або концепцію фіктивної дводушності селянина, що об'єднує в своїй особі і робітника, і підприємця, або концепцію сімейного господарства з мотивацією роботи, аналогічної мотивації робітника» [7]. Вказуючи на відмінності селянського сімейного господарства від капіталістичної ферми, він підкреслював, що тут селянин сам визначає час і напругу своєї роботи, зумовлені потребами своєї сім'ї. Власникові особистого селянського господарства притаманна орієнтація на самодостатність, економічну замкнутість. Як наголошував дослідник: “Селянське господарство існує при мінімальному звертанні до ринку, лише в міру утворення надлишкового продукту. Його головна мотивація – виробництво продуктів для родини…” . Таким чином, у багатьох господарствах виникає парадоксальна ситуація: затрати праці та засобів на ведення господарства більші, ніж ринкова вартість вироблених продуктів [8].

Узагальнюючи європейський підхід до розуміння ролі сімейних господарств у реалізації принципів сталого розвитку стає зрозумілим, що саме ця цільова група стала основою підтримки аграрної політики. Так, ФАО визначає сімейне господарство як сільськогосподарське виробництво, яке управляється та використовується домашнім господарством, зокрема, власною робочою силою. Отже, сім'я та ферма пов'язані між собою, розвивають та об'єднують економічні, екологічні, соціальні та культурні функції [9]. У вищезгаданій дефініції є два важливі моменти. По-перше, воно розглядає діяльність ферми – використання сімейної праці. По-друге, обмежує сімейне господарство домашнім господарством. Із соціологічної погляду, сімейне господарство пов'язане з сімейними цінностями, такими як традиції, спадкоємність і прихильність. У європейській практиці сімейне господарство вважається фермерським бізнесом, що випливає із наступної дефініції: «Сімейне господарство – це більше, ніж бізнес, але все ще бізнес» [10], а, отже, сімейне господарство є організацією сільського господарства, де сім’я несе підприємницький ризик. Інший підхід до визначення сімейної ферми полягає в тому, щоб сконцентруватися на власності, контролі та успадкування майна бізнесу, тим самим підкреслюючи безперервний розвиток ферми через спадковість між поколіннями. У сімейному господарстві фермерське майно поєднується з управлінським контролем з боку так званих принципів [11]. Іншою специфічною особливістю є те, що домашнє господарство передбачає проживання на фермі або в сусідньому селі, і тому фермери-сім'ї сприяють заселенню сільських районів, тобто формують доходи сільських районів та забезпечують їх розвиток. Зазначимо, що сімейні ферми в країнах ЄС виробляють переважну частку (71 %) продукції сільського господарства, однак у розрізі окремих країн спостерігаються різкі відхилення у значеннях цього показника. Так, сімейні фермери виробляють лише одну п’яту частину сільськогосподарської продукції в Чеській Республіці та Словаччині, близько третини в Естонії та Франції [12].

Доказом необхідності стимулювання розвитку особистих селянських господарств в Україні є досить висока роль їх у продовольчому забезпеченні країни та забезпеченні сталого розвитку сільської місцевості. Як зазначають зарубіжні науковці сімейне господарство, навіть у невеликих масштабах, може бути важливим чинником пом’якшення бідності в сільській місцевості за

рахунок самозабезпечення продовольчою продукцією [13]. Окрім цього сімейні фермери сприяють екологічній стійкості сільськогосподарських систем, оскільки орієнтуються до розвитку як рослинництва, так і тваринництва, використовують традиційні та адаптовані до умов технології тощо. Однак, важливою є роль сімейних ферм у підвищенні життєздатності сільської економіки та збереженні традиційної культури ведення господарства за одночасного забезпечення інноваційності 14].

Висновки. Отже, особисте селянське господарство в нинішньому вигляді – це парцелярне господарство, яке базується на використанні виключно праці членів сільського домогосподарства та найпростіших знарядь праці. Принциповою ознакою функціонування даної форми господарювання є мотивація діяльності на забезпечення продуктами харчування всіх його членів. При здійсненні діяльності ОСГ проблема забезпечення продуктами харчування перевалює над економічною ефективністю його виробництва.

Збереженню ОСГ у теперішньому вигляді сприяє існуючий порядок оподаткування, згідно з яким вони не обкладаються податком з доходів фізичних осіб. Сплачуваний власниками ОСГ земельний податок, в силу своєї незначної величини, істотно не впливає на ефективність господарювання цієї організаційно-правової форми. Такий стан ОСГ як специфічної форми неофіційної аграрної економіки усвідомлюється більшістю сільського населення і позначається на їхній поведінці.

Категорія особистого селянського господарства як особливої сфери виробництва в сучасних умовах характеризується такими основними ознаками: 1) діяльністю, пов'язаною з використанням землі як фактора виробництва у сільському господарстві, з отриманням і переробкою сільськогосподарської продукції; 2) допоміжною до основної зайнятості населення; 3) зниженням неринкового виробництва сільськогосподарської продукції для власного використання; 4) самофінансуванням діяльності; 5) непрофесійною діяльністю з виробництва продукції для особистого споживання; 6) організацією трудового процесу на основі праці членів сім'ї (іноді за участю залучених осіб).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Свиноус І.В., Ібатуллін М.І. Розвиток кооперативних зв'язків при виробництві і збуту продукції особистими селянськими господарствами. Інноваційна економіка. 2015. № 3. С. 180-184.

2. Тарасов А.Н. Экономическое поведение и эффективность личных подсобных хозяйств в переходной экономике. URL: http://www.iet.ru/personal/agro/newslet/2_5.htm

3. Laczka E., Szabo P. Definition of farm in the agricultural statistics of Hungary and the EU. Electronic text data. Mode of access: http://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ces/sem.44/wp.3.e.pdf.

4. Боташева, Л. С. Личные подсобные хозяйства как фактор обеспечения устойчивого развития сельских территорий региона. URL: http://uecs.ru/uecs–27–272010/item/372–2011–04–04–08–35–33.

5. Кретинин С.В. Карл Каутский (1854–1938): опыт переосмысления. Новая и новейшая история. 1995. №1. С. 141-160.

6. Прауст Р.Э. Исследование семейных хозяйств предпринимательского типа. Экономика сельского хозяйства России. 2000. № 9. С. 7–8.

7. Чаянов А.В. Крестьянское хозяйство. М.: Экономика, 1989. 492с.

8. Чаянов А.В. Основные идеи и формы организации сельскохозяйственной кооперации. М. : Наука, 1991. 454 с.

9. FAO (2013) 2014 IYFFFAOConceptNote (ModifiedMay 9, 2013). Available at: http://www.fao.org/fileadmin/templates/nr/sustainability_pathways/docs/2014_IYFF _FAO_Concept_Note.pdf, 2013.

10. EuropeanCommission (2013a). Agriculture and Rural Development Family Farming. Available at: http://ec.europa.eu/agriculture/family-farming/index_en.htm., 2013.

11. Gasson R., Errington E. The Farm Family Business. CAB International, Wallingford, UK., 1993.

12. FAMILY FARMING IN EUROPE: CHALLENGES AND PROSPECTS. URL: http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/529047/IPOL-AGRI_NT%282014%29529047_EN.pdf

13. Möllers J., Buchenrieder G. Effects of Rural Non-farm Employment on Household Welfare and Income Distribution of Small Farms in Croatia. Quarterly Journal of International Agriculture, 2011, vol. 50 (3), p. 217-235/

14. Council of the European Union (26 July 2013). Family farming prospects in the context of globalization, Discussion paper. 12786/13, AGRI516. Availableat: http://static.eu2013.lt/uploads/documents/Programos/Discussion%20documents/Info rmal_AGRI_DP.PDF.

REFERENCES

1. Svynous I.V., Ibatullin M.I. (2015). Rozvytok kooperatyvnyh zv'jazkiv pry vyrobnyctvi i zbutu produkcii' osobystymy seljans'kymy gospodarstvamy. Innovacijna ekonomika [Development of cooperative ties in the production and sale of products by private peasant farms. Innovative economy]. No 3, pp. 180-184.

2. Tarasov A.N. Jekonomicheskoe povedenie i jeffektivnost' lichnyh podsobnyh hozjajstv v perehodnoj jekonomike. [Economic behavior and the effectiveness of personal subsidiary plots in the transitional economy]. URL: http://www.iet.ru/personal/agro/newslet/2_5.htm

3. Laczka E., Szabo P. Definition of farm in the agricultural statistics of Hungary and the EU. URL: http://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ces/sem.44/wp.3.e.pdf.

4. Botasheva, L.S. Lichnye podsobnye hozjajstva kak faktor obespechenija ustojchivogo razvitija sel'skih territorij regiona.[Personal subsidiary plots as a factor in ensuring sustainable development of rural areas in the region.]. URL: http://uecs.ru/uecs–27–272010/item/372–2011–04–04–08–35–33.

5. Kretinin S.V. Karl Kautskij (1854–1938): opyt pereosmyslenija. Novaja i novejshaja istorija. [Karl Kautsky (1854-1938): the experience of rethinking. New and recent history.]. 1995. No1, pp. 141-160.

6. Praust R.Je. Issledovanie semejnyh hozjajstv predprinimatel'skogo tipa. Jekonomika sel'skogo hozjajstva Rossii. [Research of family farms of an entrepreneurial type. Economics of Agriculture in Russia.]. 2000. No 9, pp. 7–8.

7. Chajanov A.V. (1989). Krest'janskoe hazjajstvo. [Peasant farming.]. M.: Jekonomika, 492 p.

8. Chajanov A.V. (1991). Osnovnye idei i formy organizacii sel'skohozjajstvennoj kooperacii. [Basic ideas and forms of organization of agricultural cooperation.]. M. : Nauka,. 454 p.

9. FAO (2013) 2014 IYFFFAOConceptNote (ModifiedMay 9, 2013). Available at: http://www.fao.org/fileadmin/ templates/nr/sustainability_pathways/docs/2014_IYFF _FAO_Concept_Note.pdf.

10. EuropeanCommission (2013). Agriculture and Rural Development Family Farming. Available at: http://ec.europa.eu/agriculture/family-farming/index_en.htm.

11. Gasson, R. andErrington, E. (1993).TheFarmFamilyBusiness. CAB International, Wallingford, UK.

12. FAMILY FARMING IN EUROPE: CHALLENGES AND PROSPECTS. URL: http://www.europarl.europa.eu/ RegData/etudes/note/join/2014/529047/IPOL-AGRI_NT%282014%29529047_EN.pdf

13. Möllers, J. andBuchenrieder, G. (2011). Effects of Rural Non-farm Employment on Household Welfare and Income Distribution of Small Farms in Croatia. Quarterly Journal of International Agriculture 50 (3), pp. 217-235.

14. CouncileftheEuropeanUnion (26 July 2013). Family farming prospect sin th context of globalization, Discussionpaper. 12786/13, AGRI516. URL: http://static.eu2013.lt/uploads/ documents/Programos/Discussion%20documents/Info rmal_AGRI_DP.PDF.

Организационно-экономические основы функционирования личных крестьянских хозяйств Украины

Ищенко А.В., Свиноус І.В.

В статье осуществляется исследование теоретических, методологических положений функционирования личных крестьянских хозяйств. Доказано, что личные крестьянские хозяйства населения являются формой сельского домохозяйства, поэтому мотивы, лежащие в основе поведения крестьянской семьи, определяют функции ОСГ: выживания; потребительская; обеспечение дополнительного дохода; обеспечение занятости и самозанятости; рекреационная; самосохранения семьи. Доказано, личное крестьянское хозяйство в нынешнем виде – это Парцеллярное хозяйство, основанное на использовании исключительно труда членов сельского домохозяйства и простейших орудий труда. Принципиальной особенностью функционирования данной формы хозяйствования является мотивация деятельности на обеспечение продуктами питания всех его членов. При осуществлении деятельности ОСГ проблема обеспечения продуктами питания перевешивает над экономической эффективностью его производства.

Ключевые слова: личные крестьянские хозяйства, функции, сельское домохозяйство, самообеспеченность.

Organizational-economic bases of functioning of personal peasant farms in Ukraine

Ishchenko A., Svynous I.

The purpose of the article. The aim of the study is to develop theoretical, methodological provisions for the functioning of personal peasant farms.

When writing the research were used tack methods: analysis and synthesis in the evaluation of the level of development of private farms in Ukraine; structural-logic when designing the model structure personal farm.

Private farms of the population is a form of rural households, which results in their functions of self-survival; consumer; providing additional income; employment and self-employment; recreation; the survival of the family.

The role of PF is in the process of emergence of private sector agricultural economy is ambiguous. The characteristic features of the functioning of the owners of PF and members of their families is the freedom of economic activity, independence in making economic decisions and full economic responsibility for results of their work.

The management of PF in rural areas are largely a continuation of the activities which employees are employed in primary production. The physical operation and performance of PF depend on the specific conditions facing their owners.

In determining the socio-economic essence of PF and to assess the prospects of their development the most constructive is the functional approach. Also, it can be argued that the replacement of the leading role of one function to another will define the new nature of PF and will be of particular importance for the development of a differentiated approach to the definition of measures of state support of this activity.

Despite the heterogeneous structure of private farming it combines features of the Patriarchal peasant economy and petty commodity production.

Studies show that most inhabitants of the modern village deems it necessary to have his own farm. Individual households in the village use the provisions and conditions that are unavailable to high-value production. They differ in the intensity of labor, a certain mobility, produce the most labor-intensive products.

PF should be viewed as part of the informal economy, which is characterized by these features: a) orientation on their own resources; use of personal, informal financial services; the lack of government subsidies; minor fixed costs; b) family property in the means of labour, family control, limited pay; C) small scale of operation; small size of production; fixed working hours; personal and informal sources of credit; d) use labor-intensive technologies, family labour; d) the acquired skills of performing technological operations.

Informal, uncontrolled production plays the role of the supplementary sector is inextricably linked with the formal sector. In fact, under the low level of salaries in the agricultural enterprises the right to have additional earnings in the household ensures the reproduction of labor power.

The uniqueness of family farms is the lack of the phenomenon of net profit, and its replacement by the category of labor income when the payment is generated for the year, not the working day.

Summing up the European approach to the understanding of the role of family farms in implementing the principles of sustainable development it becomes clear that this task force became the basis of support for agricultural policy. In the above definitions there are two important points. First, it considers the activity of farms using family labour. Secondly, it limits the family farm household. From a sociological perspective, family farming is associated with family values such as tradition, continuity and commitment.

Proof of the necessity of stimulating the development of private farms in Ukraine is quite high-their role in food security of the country and the sustainable development of rural areas.

So, private farm in its current form is parcelama economy, which is based on the employment of members of rural households and the simplest of tools. The principal feature of the functioning of this form of management is to motivate activities to provide food to all its members. In the implementation of the activities of PF to the problem of providing food passes over the economic efficiency of its production.

The preservation of the PF in its present form contributes to the existing order of taxation, according to which they are not taxed on income of individuals. Paid by owners of PF land tax, because of their insignificant magnitude, does not significantly affect the efficiency of management of this legal form. Such as PF as a specific form of informal agrarian economy is realized by the majority of the rural population and affects their behavior.

Key words: private farms, functions, farm household self-sufficiency.

Надійшла 20.09.2017 р.

УДК 631.115.1

БИБА В.А., аспірант
Науковий керівник – **ВАРЧЕНКО О.М.**, д-р екон. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ «ФЕРМЕРСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО»

В статті розглядаються теоретико-методологічні підходи щодо трактування поняття «фермерське господарство». Розкриті основні відмінності між особистими та фермерськими господарствами. Незважаючи на прийняття відповідного закону, що регулює діяльність фермерського господарства (ФГ), рівень їх правового забезпечення залишився низьким. Встановлено, що визначальні ідентифікаційні ознаки ФГ виражені досить слабко. За спроб класифікації масиву фермерських господарств у вітчизняній практиці не було враховано міжнародний досвід і підходи, які успішно використовуються в тому числі органами управління Європейського Союзу.

Фермерське господарство є організаційно-правовою формою підприємницької діяльності як на індивідуальній (сімейній), так і дрібногруповій основі. Хоча б для одного із членів селянського господарства (його власника) ведення такого господарства має бути основним видом діяльності.

Ключові слова: фермерське господарство, порогове значення, ідентифікаційні ознаки, організаційно-правова форма.

Постановка проблеми. Проведена в Україні аграрна реформа передбачала за мету створення необхідних умов для рівноправного розвитку різних форм господарювання на землі. Однією з таких форм, найбільш адекватних ринковим відносинам, є фермерські господарства.

Активне формування фермерських господарств, що розпочалося у 1992 р., в 1998 р. істотно сповільнилося, частина створених суб'єктів господарювання припинили свою господарську діяльність. Поспішне і далеко не завжди продумане проведення аграрних перетворень, наявність адміністративних бар'єрів та інші негативні явища не дозволили в стислі терміни досягти прийнятного рівня ефективності виробництва у фермерських господарствах. Це було зумовлено не тільки економічною кризою, характерною для всього народного господарства країни, але і відсутністю концепції розвитку фермерського сектору в загальній структурі багатоукладної економіки аграрної галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стан і перспективи розвитку фермерських господарств досліджували у наукових працях такі вітчизняні і зарубіжні вчені: Горьовий В.П., Липчук В.В., Гнатишин Л.Б., Кордоба О.М., Месель-Веселяк В.Я., Касл Е., Беккер М., Нельсон А., Саблук П.Т., Стельмащук А.М., Возний К.З., Шульський М.Г. та ін.

Метою дослідження була розробка теоретичних і методичних підходів щодо трактування поняття «фермерське господарство».

© **Биба В.А**., **2017.**